

מאיר טברסקי
כ"ז אייר, יום ה' לש"ק
פה נוא יארק

המאמר דלהלן מופיע לאחר שהיה למראה עיני מרן הגר"צ שכטר שליט"א אשר כתב "והדברים נכונים מאד, וכמדומה לי שמצוה לפרסמם" (מכתבו של מרן שליט"א מצורף בנספח למאמר).

לך עמי בא בחדריך - בדבר האיסור לקיים תפלה בצבור ושאר כנופיותא כעת במדינתנו

הקדמה

לאחרונה נדון אם לחדש תפלה בצבור במדינה זו ע"י קיום מנינים בחוץ ("מנייני מרפסת", וכדו') או במקומות שכבר הותר מדינא דמלכותא, אפי' בפנים בתי כנסיות. וכן נדונים שארי כנופיותא כגון פתיחת בתי מדרשות, ישיבות (ולהבדיל) מחני קיץ וכדומה. ונראה שכל הנ"ל אסורים כעת בהחלט מחמת סכנה. והנה סכנת נפשות היא עת לדבר וע"כ באתי בס"ד בדברים דלהלן. כל מה שיתבאר בס"ד הוא ברור ומוכרח מסברא וא"צ לראיות, בבחינת כיון דסברא הוא ל"ל קרא. ואדרבה מן הדין יש בהבאת ראיות משום הטעאה כאלו הדבר מוטל בספק. אכן מכיון שרבה המבוכה, עת לעשות. וע"כ להלן הובא גם מקצת ראשי פרקים להוכיח האיסור כעת בכל הנ"ל.

סכנת הרבים

הסכנה של קובי"ד 19 פוקדת את הרבים. רבים חשופים לסכנה, ר"ל. וע"כ אין מקום כלל וכלל להתחשב רק במדת הסכנה הצפוי' ליחידים המשתתפים במנינים הנ"ל. חייבים להתחשב במדת הסכנה הצפוי' לרבים. וכשם שאין מתחשבים רק במדת הסכנה הצפוי' ליחיד, כך אין מתחשבים רק במדת הסכנה הצפוי' לצבור מסויים כגון של בית כנסת מסויים. כלנו מחוייבים להתחשב בכלל כלו החשוף לסכנה. ונראה פשוט שאפי' אם נניח שאין ספק סכנה ליחיד המשתתף באשר הוא שם, מ"מ ודאי הוא שקימת סכנה לרבים. קרוב לודאי הוא [ואולי גם ודאי] שבין הרבים המשתתפים בכל המנינים יהיו לכל הפחות אחדים שתדבקם הרעה של מחלה מסוכנת זאת. וע"כ איסור גמור הוא לקיים מנינים כאלו. [השאלה כבר הוכרעה לאיסור, אבל מ"מ נראה שראוי להדגיש גודל האסון ר"ל העומד להיות באם תתחדש תפלה בצבור ללא עת, ולאחר שיחלו אחדים ר"ל מי יודע להיכן יגיעו הדברים אח"כ היות שמחלת הקובי"ד מאד מדבקת כבר לפני שמודעים לה.]

מי הוא ואי זה הוא שיכול לקבע בודאות שאין אפי' ס"ס של סכנה לרבים באם תתחדש תפלה בצבור כעת?

מקצת ראשי פרקים לדין פשוט ומוכרח זה: בשו"ע או"ח שכ"ט:ז פסק המחבר וז"ל ויש מי שאומר שבזה"ז אפי' באו על עסקי ממון מחללין שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו ייהרגו והוי ספק נפשות עכ"ל ובמג"א שם ס"ק ה כתב וז"ל וצ"ע דיניחנו ליקח הממון ולא יחלל שבת ואפשר כיון שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו חיישי' שמא יעמוד אדם נגדם ויהרג ולכן מחללין אבל באדם יחיד יניח ליקח ממונו ולא יחלל שבת עכ"ל. כל', אה"נ שיחיד - לד' המג"א - מחוייב להניחו ליקח ממונו, אבל מ"מ היכא שבאו על הרבים חייבים להתחשב בהם ויש לחוש שמא אחד יעמוד נגדם ויהרג. (וגם אלו שהקשו על המ"א עשו כן בקשר לציור של באו על היחיד, אבל לגבי היבט לרבים וקביעת ספק סכנה בהתאם לזה כו"ע מודו.)

וכן עי"ש בשו"ע שט"ז: כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי נהרגים בשבת אפילו אין רצין אחריו ע"כ ובשעה"צ שם ס"ק ע"ב כתב וז"ל והנה מהרמב"ם משמע דוקא כשנראו עכ"פ לפניו אבל לא לחפש אחריהן כו' ואם היה במקום שרבים מצויים לכאורה גם להרמב"ם שרי ע"כ. אמנם אין פרטי הנדון דהתם שוים לדידן, אבל מ"מ שוב בוקע ועולה אותו יסוד שיתכן שלא נחשב סכנה ליחיד אבל במקום רבים מתחשבים בהם ויש לחוש.

דעת מומחים ע"פ ידיעתם ועמדת מומחים ע"פ השערותם

יסוד מוצק הוא שסומכים אנו על דעת מומחים. ומ"מ פשוט הוא שצריך לבדק ולהבחין בדבריהם.

ראשית כל, הרבה הוראות הדרכות והנחיות יוצאות מפי הרופאים, אבל אין ערך כלן שוה. ישנן הוראות כו' המבוססות על ידע המומחים, וישנן המבוססות על השערות שלהן. (אין הרופאים ח"ו באים להטעות, אבל כפי שהרפואה בדרך כלל מתנהלת היום אין רגילים רוב הרופאים להבחין לנו בהוראותיהם בין ידיעה להשערה.) וע"כ חובה לבדק בדבריהם ולהבחין בין ידיעת הרופאים להשערותם, בין דעת הרופאים לעמדתם. מחלת קוב"ד 19 היא חדשה ומחודשת. מיום ליום ואפי' משעה לשעה מתגלה מידע חדש. ולפעמים לאור אותו מידע מופרכים הנחות והנחיות שהיו מקובלות עד הנה. אף אחד אשם בזה, פשוט חסרות הרבה, הרבה ידיעות יסודיות בנוגע למחלה. במצב כזה, הרופאים בהתמסרותם לכלל כפי מיטב יכלתם משערים ומורים. אבל עלינו להבחין ולהכיר שמכיון שאין הידע הרפואי הנחוץ קיים כעת א"א לרופאים בשום אופן ופנים לתת הוראות ודאיות שתמנענה אפי' ס"ס של סכנה. (ולזכותם כל זה ניכר בדעת הרופאים שאין סומכים על השערותיהם בקשר לכנופיותא לגבי מבוגרים ואחרים שבאם ח"ו יחלו נוחים להפגע ר"ל.)

עוד דבר הטעון בדיקה והבחנה. מצוי מאד שהמומחים בהוראותיהם ובהנחיותיהם (בלא יודעין) יוצאים מחוץ לתחום מומחיותם. למשל, בנידון דידן. כאשר מומחים נדרשים להורות אם אפשר (ולפעמים נדרשים איך אפשר, וזה גרוע טפי, כמובן) לחדש תפלה בצבור וכיו"ב ללא סכנה תשובתם בנויה ע"פ יסוד של הגדרת סכנה. אכן הגדרת סכנה שייכת לתחום ההלכה ולא לתחום הרפואי. אין בעולם מי שיקפיד באותה מדה שהתורה מקפידה על ס"ס של סכנה. אין לצפות שהמומחים בתחום הרפואה יכוונו להגדרת התורה, וכמו כן אין לצפות שיודרכו לכך מכיון שמעטים מאד הם היודעים להעריך להגדיר וליישם ההלכה של ספק סכנה כראוי. ומדת ההתפרצות של המחלה בקהילתינו עקב חסר זהירות ושמירה תוכיח. וע"כ כל קולא רפואית צריכה בדיקה מכיון שמצוי מאד שהרופאים המורים להיתרא (כגון בנידון דידן של חידוש תפלה בצבור) יצאו מתוך הנחה מוטעית (כגון ההגדרה של ספק סכנה).

עוד מרכיב מכריע בדעת הרופאים הבא מחוץ לתחום מומחיותם: דאם נתפס אצלם הנידון כחיוני ויסודי, אזי אשכחן שאין בכלל דנים אם לעשות, אלא איך לעשות. והנה ישנם רופאים מאנ"ש יראים ושלמים שבלא יודעין מחווים דעתם "הרפואית" שבקושטא מושפעת מהנחה קודמת בלתי רפואית. כגון בנידון דידן ישנם (כוונתם לשם שמים) רופאים הסוברים שלא יתכן בטול תפלה בצבור לתקופה כה ארוכה, וחייבים איכשהו לחדשה. וע"פ הנחה זו נותנים הנחיות לחדש תפלה "בצורה בטוחה"! ופשוט דכה"ג עצתם והוראתם מופרכות.

מן המותר לומר שאין להתחשב בדעת המלכות לקולא בענינים אלו כלל וכלל. ולא חזי אפי' לאצטרופי: מטרת פקידי המלכות היא להאט התפשטות המחלה, ולא למנוע סכנה. בפה מלא אומרים שאפשר לחזר למסלול החיים באם מצפים שמדת ההעברה בחברה תהיה אטית. זהו שמבקשים להשיג ותו לא. ואדרבה

יתכן שההיתר של המלכות חזי לאצטרופי לחומרא מכיון שיש לצפות שבעקבות ההיתרים "לפתח" יוסיפו בני אדם להסתובב ור"ל מדת העברת המחלה תלך ותגדל.

מקצת ראשי פרקים לחובת ההבחנה בדברי הרופאים בין לקולא בין לחומרא: עי' ביאה"ל סי' תרי"ח ד"ה חולה, ובס' שש"כ פרק ל"ט הערה ט"ו שאחר שציין לדברי הביאה"ל הנ"ל הוסיף וז"ל ומאידך גם יש לחקור אם הם לא יחמירו יתר על המדה, באשר אינם יודעים את הצווי של וחי בהם, ושבמקום סכנה או חשש סכנה אסור להחמיר עכ"ל ופשוט ול"ש שאינם יודעים את הצווי, ל"ש אינם יודעים להעריכו ולהורות על פיו כדבעי.

הלכה ואין מורין בן

כל הוראה צריכה להבחן בשני דברים: (א) האם ההוראה היא כהלכה? (ב) האם ההוראה נכונה למעשה? כל, יתכן שהוראה להיתר תהיה נכונה ומכוונת להלכה, אבל למעשה תביא לידי איסור(ים). כה"ג ההוראה להיתר אינה נכונה, וחייבים להורות לאיסור. יסוד לזה, הדין של הלכה ואין מורין בן. והבי' בדין זה כנ"ל שאיסור והיתר נמדדים ונקבעים משתי בחינות - מבחינת הלכה צרופה ע"פ למוד ועיון, וגם מבחינה מעשית, בהתחשבות בתוצאות ההוראה.

והנה בפרשה הכואבת של מחלת קובי"ד 19 אין אנו זקוקים להשערות ואין מקום לספקות. גם לפני שהורו רבנים להיתרא וגם אחרי כן מן המפורסמות הוא שמקצת העם פרצו וממשיכים לפרץ גדר ואינם עושים ע"פ ההנחיות. וע"כ אפי' אי נימא שמן הדין מותר כבר לקיים מניינים, למעשה יש להורות לאיסור מדין הלכה ואין מורין בן. ואין לומר אולי אם נתיר להם בתנאים מסויימים יצייתו להנחיות ונצליח עכ"פ במקצת לסתם הפרצה. דזה אינו, ואדרבה כל היתר יחזק לבם וידם לפרץ עוד. והוא דאשכחן (עירובין ו.) רב בקעה מצא וגדר בה גדר.

מקצת ראשי פרקים למושג ודין זה: עי' ביצה כ"ח: שלהלכה השחזת סכין שעמדה ביו"ט מותרת (עי"ש הפרטים) מדין מכשירין שא"א לעשותן מעיו"ט אבל אין מורין (לרבים) בן (שלא יזלזלו אף באפשר מעיו"ט, רש"י שם) ונעתק לדינא בשו"ע תק"ט:ב. וכן מצינו שמחללים שבת (!) במקום שמן הדין אין כל סבה והיתר לעשות כן, מכיון שלמעשה אם לא נחלל נמצאת מכשילן לע"ל. עי' מנחות ס"ד. (לענין עדות החדש), ט"ז סי' שכ"ח ס"ק ה, משנ"ב שם ס"ק ל"ג (לענין פקו"נ בשבת שעושין ע"י ישראל אפי' במקום שאפשר ע"י עכו"ם, דאם לא כן נמצאת אתה מכשילן). גם דעתו של ר' יוחנן במנחות צ"ט: - אפי' לא קרא אלא ק"ש שחרית וערבית קיים לא ימוש ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ - יוצאת מתוך אותו יסוד. ורבא דפליג עלי' התם אינו חולק על היסוד, אלא על ההוא מקרה פרטי, ופשוט. ועי' בס' דרכי הוראה למהר"צ חיות פ"א (ציין בס' המפתח, רמב"ם מהד' רש"פ) שמקצת דבריו שם נוגעים לענינו.

אנן בדידן

נוסיף בס"ד שתי הערות. אמנם יש מאנ"ש שאינם חוששים לספק סכנה הפוקד אותנו כעת. אבל אפי' אי נימא שישנם מצבים שבהם התגובות מהוות אחד מן הגורמים הקובעים נראה דבנידון דידן אין להתחשב בתגובות אלו מכיון שישוב הדעת שלהם נובע מחסרון ידיעה. אין מבחינים בין השערות הרופאים לידיעותיהם, וכן אינם מסתכלים בהשלכות מעשיהם לרבים. ויש הטועים להשתכנע ולסמך על הכרעותיה של המלכות. ויש שאינן מעריכים כראוי את הדין של וחי בהם. או שמגזימים בחשיבותה של תפלה בצבור כו'. וכל זה טעות בידם, וכמו שנתבאר. וע"כ אין להתחשב בדעתם המיושבת בטעות. משל למה הדבר דומה, מי שאינו יודע שהעשון מזיק, ולפעמים גם מביא לידי מיתה. אטו מי נימא מכיון שאינו חושש, דלדידי' ליכא סכנה או אפי' ספק סכנה?

הנה רבים יתמהו היתכן שהחיים סביבותינו חוזרים/יחזרו להיות רוגשים והומים - חנויות נפתחות, בנ"א זורמים לחוף הים כו', וגם אנו מטיילים, ואילו בתי כנסיות ובתי מדרשות סגורים ונעולים? חשוב מאד מאד שנחזק ונתחזק בענין זה. אנו משכימים והם משכימים אנו משכימים לדברי תורה שבהם נצטוינו לשמר מאד ולהזהר יפה יפה אפי' מס"ס של סכנה, ואילו הם משכימים לדברים אחרים ע"פ קני מדה וחשובים משלהם השונים משלנו. מן ההכרח אפוא שדרכנו יפרד מדרכם כרחוק מזרח ממערב. (ומה שאנו מטיילים ל"ק שאפשר לעשות כן בבדידות, משא"כ תפלה בצבור ושאר מיני כנופיאתא. ואין כאן המקום לדון בשאלות המתעוררות בתחום הפרנסה אשר נזקקות לדיון בפ"ע.)

מסקנה

הנה נא הואלתי כו' עוד רגע אחד אדבר. אמת ונכון הוא שיש להבחין בין סכנה עוברת לבין סכנה שנשתרשה ויצרה מציאות חדשה (נו"א נורמא"ל). היכא שהסכנה עוברת אפשר וע"כ חייבים לחכות ולהחבא עד יעבר זעם. אכן כאשר שובצה הסכנה בתוך אריג החיים (ונעשתה מבחינה זו כעין סכנת לידה, למשל) א"א לחכות עד שתחלוף. ודאי צריכים לנהל החיים בהתמודדות עם הסכנה.

אכן גם כה"ג חייבים להשתדל לדעת (ולא לשער) איך להתמודד. בעניננו זאת אומרת שחייבים להמתין פרק זמן קצוב אבל נכבד לאפשר התקדמות ידיעות הרפואה בקשר למחלה. כיום הרופאים יודעים להזהר במקצת דרכים ואופנים שלא ידעו לפני שבועות ואפי' ימים אחדים. כיום מכירים בסימני המחלה שלפני זמן קצר לא ידעו להכיר, וע"כ לא עלה על לבם להזהר מהם כו'. כן הוא מנהגו של עולם בתחום הרפואה. א"א באופן אחר. אסור לנו לדחוק את השעה ולדרוש עכשיו מהרופאים שיורו לנו ע"פ ידיעה איך לקיים כנופיאתא. פשוט אינם יודעים לעשות כן מכיון שא"א להם לדעת.

והרבנים שליט"א הסוברים שיש לתפוס את הרע במיעוטו ולהורות ולתת הנחיות שלא יתפקרו עוד יותר (לע"ד גם זה טעות, וכנ"ל), חייבים לפרש שיחתם. חייבים להודיע בשער בת רבים שכעת אין הרופאים יודעים. ויתכן שההנחיות של היום המבוססות על השערות יקום נגדן או עכ"פ מקצתן פירכא למחר ע"פ המידע המתגלה לאטו מדי יום ביומו. וע"כ מן הדין שלא לקיים שום כנופיא במשך פרק זמן נכבד ובאם אעפ"כ נקהלים, עכ"פ יצייתו להנחיות.

העולה להלכה ולמעשה, חובה להמתין מלחדש כל מיני כנופיאתא (ואפי' מנינים מצומצמים) לכל הפחות פרק זמן נכבד בכדי שתהיה אפשרות של התפתחות ידיעת הרופאים שידעו לקבע הנחיות איך לקיים כנופיאתא בהתאם לדין של וחי בהם במציאות החדשה. כמובן אין אנו בטוחים שתהיה התפתחות כזאת אבל מ"מ מספק חייבים להמתין. אפשר להמתין בדברים אלו אבל א"א להחזיר נפש אחת מישראל לעולם.

המקום ירחם עלינו כו'

נספח

Rabbi Hershel Schachter
24 Bennett Avenue
New York, New York 10033
(212) 795-0630

הרה"צ רבי שכתר
ראש ישיבה וראש כולל
ישיבת רבינו יצחק אלחנן

כפי וקדוהו הרב"ר מאור, שיחתי, עמיתו הוא
עזרתו וזאת מאמרך את עמיתו הוא
חמדתו, והעדרת נכונותו מאור, (במציאות)
זו שאלתו לביטחון. רבי